

Research Article

Dor: 20.1001.1.25385968.1401.17.3.9.3

An Analysis of the Functional Role of Small Cities in Having the Dimensions of Sustainability Cities in the Area of Influence (Case Study: Espake and Bent in Nikshahr City)

Mohammed Karim Raeisi¹, Masuomeh Hafez Rezazadeh^{2*} & Maryam Karimyan Bostani³

1. Ph.D Student Department of Geography & Urban Planning, Zahedan branch, Islamic Azad University, Zahedan, Iran

2. Assistant Professor Department of Geography & Urban Planning, Zahedan branch, Islamic Azad University, Zahedan, Iran

3. Assistant Professor Department of Geography & Urban Planning, Zahedan branch, Islamic Azad University, Zahedan, Iran

* Corresponding author: Email: rezazadeh2008@gmail.com.

Receive Date: 20 February 2020

Accept Date: 15 May 2021

ABSTRACT

Introduction: With the development of small cities, it is possible to organize spatial chaos and imbalance at the levels of settlements and at the regional level, which hinders the progress of national development programs, in order to optimize the use of land space.

Research aim: The purpose of this study is to an analysis of the functional role of small cities in having the dimensions of sustainability Cities in the area of influence (Case study: Espake and Bent in Nikshahr city).

Methodology: The approach that governs the space of qualitative and quantitative research and the type of research is applied. SPSS software was used to analyze the data.

Studied Areas: The geographical area of this research is the cities of Espake and Bent in Nikshahr city.

Results: The results of Friedman's test to investigate the effect of Nikshahr city's performance on the dimensions of sustainability in the cities of the area of influence (Espake and Bent) showed, The physical and social dimension has the highest score (in the city of Bent), the environmental dimension has the lowest score in both cities, and the economic dimension is in the next place. Also, the results showed that the economic, social, physical and environmental conditions are not the same in the two cities of Bent and Espake. The results of the path analysis test show a significant and direct relationship between the dimensions of development. Finally, the results of the t-test showed that the four studied components with a significance level of less than 0.05 have an effect on the strengthening of Nikshahr city in the direction of strengthening the regional development.

Conclusion: If there is proper development planning and the identification of the potentials of Nikshahr city directly, there is a possibility of development in the cities of the area of influence, therefore, strengthening the indicators that are effective on sustainable development is the most basic strategy for the sustainable development of Nikshahr city and the cities of the area of influence.

KEYWORDS: Function, Small Towns, Sustainability Dimensions, Area of Influence, Nikshahr City

فصلنامه علمی مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی
دوره ۱۷، شماره ۳ (پیاپی ۶۰)، پاییز ۱۴۰۱
شاپای چاپی ۰۹۶۸-۲۵۳۵-۲۵۳۸ شاپای الکترونیکی ۰۹۵۵X-۲۵۳۸-۲۵۳۸
<http://jshsp.iaurasht.ac.ir>
صص. ۸۵۵-۸۴۳

Dor: 20.1001.1.25385968.1401.17.3.9.3

مقاله پژوهشی

تحلیلی بر نقش کارکردی شهرهای کوچک در بر خورداری از ابعاد پایداری شهرهای حوزه نفوذ (مطالعه موردی: اسپکه و بنت در شهرستان نیکشهر)

محمد کریم رئیسی^۱، معصومه حافظ رضازاده^{۲*} و مریم کریمیان بستانی^۳

۱. دانشجوی دکتری گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران

۲. استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران

۳. استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران

* نویسنده مسئول: Email: rezazadeh2008@gmail.com

تاریخ دریافت: ۰۱ اسفند ۱۳۹۸

تاریخ پذیرش: ۲۵ اردیبهشت ۱۴۰۰

چکیده

مقدمه: با توسعه شهرهای کوچک می‌توان آسفتگی فضایی و عدم تعادل در سطوح سکونتگاه‌ها و در سطح منطقه‌ای را که مانع پیشرفت برنامه‌های توسعه ملی است، سازماندهی کرد تا از این طریق بهره‌وری از فضای سرزمینی بهینه شود.

هدف: هدف پژوهش حاضر تحلیلی بر نقش کارکردی شهرهای کوچک در بر خورداری از ابعاد پایداری شهرهای حوزه نفوذ (مطالعه موردی: اسپکه و بنت در شهرستان نیکشهر) می‌باشد.

روش‌شناسی تحقیق: رویکرد حاکم بر فضای تحقیق کیفی و کمی و نوع تحقیق کاربردی است. جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات از نرم‌افزار SPSS استفاده شد.

قلمرو جغرافیایی پژوهش: قلمرو جغرافیایی این پژوهش، شهرهای اسپکه و بنت در شهرستان نیکشهر می‌باشد.

یافته‌ها: نتایج آزمون فریدمن جهت بررسی تاثیر کارکرد شهر نیکشهر در ابعاد پایداری در شهرهای حوزه نفوذ (بنت و اسپکه) نشان داد، بعد کالبدی و اجتماعی دارای بالاترین امتیاز (در شهر بنت) و بعد زیست محیطی در هر دو شهر دارای کمترین امتیاز و بعد اقتصادی نیز در جایگاه بعدی قرار دارد. همچنین نتایج نشان داد وضعیت ابعاد اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست محیطی در دو شهر بنت و اسپکه یکسان نیست. نتایج آزمون تحلیل مسیر نشان از ارتباط معنادار و مستقیم بین ابعاد توسعه می‌باشد. در نهایت نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای نشان داد، مولفه‌های چهارگانه مورد مطالعه با سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵، بر تقویت شهر نیکشهر در راستای تقویت توسعه ناحیه‌ای اثرگذار می‌باشند.

نتایج: در صورت وجود برنامه‌ریزی مناسب توسعه‌ای و شناسایی پتانسیل‌های بالقوه شهر نیکشهر به طور مستقیم، امکان توسعه در شهرهای حوزه نفوذ وجود دارد، لذا تقویت شاخص‌های موثر بر توسعه پایدار اساسی‌ترین راهبرد جهت توسعه پایدار شهرستان نیکشهر و شهرهای حوزه نفوذ است.

کلیدواژه‌ها: کارکرد، شهرهای کوچک، ابعاد پایداری، حوزه نفوذ، شهر نیکشهر

مقدمه

یکی از چالش‌های اساسی دولت‌ها به ویژه در کشورهای در حال توسعه، سازمان‌دهی ساختار فضایی مطلوب ملی است. به طوری که چنین ساختاری امکان تقسیم کارکردی اقتصادی-اجتماعی متعادلی را در سلسله مراتب شهری و منطقه‌ای فراهم آورد. برآیند تحولات سیاسی-اقتصادی جهانی به ویژه در نیم قرن اخیر منجر به بروز نابرابری‌های شهری و منطقه‌ای و مسائلی نظیر مهاجرت‌های فزاینده در فضای ملی ممالک در حال توسعه و در نتیجه از بین رفتن نظام‌های بهره‌برداری سنتی، کارکردهای سنتی شهرهای کوچک و میانی در نظام ملی و منطقه‌ای و نیز ظهور پدیده برتری شهری در اکثر این کشورها با مشکلات فزاینده گردیده‌است (سرور و لاله‌پور، ۱۳۸۵: ۱۰). امروزه برنامه‌ریزان در ساخت شهرها و تعیین اندام جغرافیایی آنها به تعادل شهر و ناحیه، روابط هماهنگ شهر و روستا، توازن فضایی و تعادل انسان و محیط می‌اندیشند. ایجاد و رویش قارچ‌گونه شهری با اندام بلند جغرافیایی، در نواحی مختلف آن جا که روستاها پراکنده و نافرشته هستند و روابط ارگانیکی بین شهر و روستا وجود ندارد به فروپاشی این تعادل‌ها خواهد انجامید. بایستی برنامه‌ریزی‌ها به پیروی از ویژگی‌های فیزیکی، اقتصادی و انسانی ناحیه روی تمام شهرهای ناحیه، از کوتاه اندام گرفته تا روستاها توزیع و پخش شود تا ارتباط هماهنگ و متعادل ناحیه با تمام مراکز شهری حفظ شود (حاتمی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۰: ۲۳).

شهرهای کوچک، از موفق‌ترین نمونه‌های سکونتگاهی در راستای رفع ناموزونی‌های منطقه‌ای و نابرابری‌های فضایی هستند (Blowers, 2013: 46)، زیرا اغلب توانسته‌اند حلقه اتصال سطوح پایینی با سطوح میانی و بالای نظام سکونتگاهی باشند و در کاهش عدم تعادل‌ها، جذب سرریزهای جمعیت شهرهای بزرگ و متوسط و جهت‌دهی مثبت به تحرکات جمعیت روستایی، سهم و جایگاه ویژه‌ای را به خود اختصاص دهند. از دهه ۱۹۷۰ میلادی به بعد به دلیل شکست برنامه‌های توسعه‌ای و مکانیزم رخنه به پایین و مشکلات ناشی از شهرنشینی به ویژه در کشورهای جهان سوم، توجه برنامه‌ریزان به توسعه و ایجاد شهرهای کوچک معطوف گردید، تا پاسخگوی نیازهای توسعه عادلانه باشد. در ایران شبکه شهری به گونه‌ای بوده که شهرهای کوچک جایگاه عملکردی قوی نداشته‌اند. بنابراین توجه به نقش این شهرها در توسعه ناحیه‌ای اهمیت زیادی دارد (افراخته و همکاران، ۱۳۸۹: ۵). روند رشد و گسترش شهرهای بزرگ (شهرهایی با بیش از پانصد هزار نفر جمعیت) در ایران بسیار سریع و تمرکز گرایانه بوده و موجب پدید آمدن مشکلات و تنگناهای خاص محیطی، اقتصادی و اجتماعی شده است. شبکه شهری در ایران در سطوح ملی و منطقه‌ای با سیر تمرکز گرایانه، با گذشت زمان، شاهد بیشتر شدن فاصله کلانشهرها و سایر شهرها به ویژه شهرهای متوسط و کوچک در ابعاد جمعیتی، اقتصادی و اجتماعی بوده است (فنی، ۱۳۸۳: ۸۱) نظام شهری ایران به دلیل تمرکز امکانات و خدمات در شهرهای بزرگ، از الگوی کهکشانی در قبل از سال ۱۳۰۰، به الگوی زنجیره‌ای متمایل شده است. این الگو، ضمن برهم زدن روابط منطقی شهرهای کوچک، میانی و بزرگ با یکدیگر، باعث آشفتنگی و عدم تعادل فضایی در نظام شهری - منطقه‌ای آن شده است (علی اکبری و همکاران، ۱۳۹۴: ۵۸). نظر به اینکه تحولات جمعیتی ایران در دهه‌های اخیر، بیش از پیش افزایش تعداد شهرهای کوچک را در پی داشته است، این امر عطف توجه به جایگاه و نقش این شهرها در نظام سلسله مراتب شهری کشور از یکسو و کارکردهای اقتصادی آنها در حوزه پیرامونی‌شان را از سوی دیگر ضروری ساخته است (ابراهیم‌زاده و همکاران، ۱۳۹۱: ۵۵). شهرهای کوچک در ایران به عنوان مکان مرکزی دارای بیشترین روابط با حوزه‌های روستایی هستند. نقش اینگونه شهرها نه تنها به صورت مراکز توزیع خدمات و بازار فروش محصولات کشاورزی موجب پویایی بخش کشاورزی می‌گردد بلکه عاملی در تجاری شدن بخش کشاورزی در حوزه‌های روستایی نیز هستند (روستایی و باقری، ۱۳۸۹: ۵).

در ایران شبکه شهری به گونه‌ای بوده که شهرهای کوچک جایگاه عملکردی قوی نداشته‌اند. بنابراین توجه به نقش این شهرها در توسعه ناحیه‌ای اهمیت زیادی دارد (افراخته و همکاران، ۱۳۸۹: ۵) و می‌تواند باعث ارتقاء مولفه‌ها و شاخص‌های توسعه پایدار شهری شود. امروزه بروز مسایل و مشکلات بی‌شماری نظیر تمرکز جمعیت، فعالیت و خدمات در شهرهای بزرگ سبب عدم تعادل‌های منطقه‌ای و نوعی گسیختگی فضایی شده است. استان سیستان و بلوچستان نیز از این قاعده مستثنی نیست و نابرابری و عدم تعادل در توزیع بهینه خدمات و امکانات سبب پخش نامتوازن جمعیت در پهنه استان و برهم خوردن نظام سکونتگاهی شده است.

استان سیستان و بلوچستان از جمله استان‌هایی است که با مشکل نخست شهری رو به رو است، از آن جا که تمامی امکانات و سطوح عالی خدماتی، اجتماعی، اقتصادی در شهر زاهدان قرار دارد، بنابراین روز به روز به جمعیت این شهر اضافه شده و از جمعیت

شهرهای کوچک و میانی کاسته می شود، بنابراین باید با اعمال سیاست هایی و با کمک شهرهای میانی و کوچک و توجه به نقش این شهرها از پدیده نخست شهری جلوگیری کرد. در این میان شهرستان نیکشهر دارای ۳ مرکز شهری به نام های نیکشهر، اسپکه و بنت و تعداد ۴ بخش به اسامی مرکزی، لاشار، بنت و آهوران و تعداد ۱۱ دهستان و ۳۹۵ روستا می باشد. جمعیت شهرستان نیکشهر در سال ۱۳۹۵ (۱۴۱،۸۹۴) می باشد که (۱۷۰،۱۸) در شهر نیکشهر زندگی می کنند. شهر نیکشهر، با مشکلاتی از قبیل ضعف شبکه ارتباطی و عدم امکان دسترسی مناسب به شهرها و روستاهای منطقه، کمبود تاسیسات و تجهیزات، ضعف خدمات زیرساختی و توان عملکردی پایین در ارائه خدمات به منطقه این شهر را در حوزه نفوذ خود در راستای خدمات رسانی با مشکلات خاصی روبرو کرده است. در این راستا تقویت شهر کوچک نیکشهر در راستای تقویت توسعه ناحیه ای، می تواند نقش مثبتی در توسعه شهرها کوچک و روستاهای منطقه داشته باشد.

لذا در این پژوهش به دنبال آن هستیم که جایگاه جمعیتی، اجتماعی - اقتصادی، زیست محیطی شهر نیکشهر را به عنوان یک شهر کوچک در توسعه شاخص های پایداری شهرهای حوزه نفوذ بررسی نموده و مسائل و مشکلات را تجزیه و تحلیل تا به توسعه متعادل ناحیه ای دست پیدا کنیم. امروزه به منظور دستیابی به توسعه متوازن و یکپارچه در برنامه ریزی های فضایی کشورهای در حال توسعه، ایجاد سلسله مراتب متعادل و نظام یافته سکونتگاه ها از نیازهای اساسی به شمار می آید که در این میان توجه به شهرهای کوچک یکی از راهکارهای تعادل بخشی به این وضعیت است (میکانیک و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۹). شهرهای کوچک در سراسر جهان به توسعه پایدار در سطح منطقه ای، ملی و بین المللی کمک می کنند و نقش مهمی در توزیع فضایی دارند (Adam & Patrycja, 2020: 1). خدمات پشتیبانی و ارائه خدمات دیگر مخصوصاً بر پایه اقتصادی به روستاییان حوزه نفوذ، یکی از وظایف اساسی شهرهای کوچک در یک نظام سلسله مراتبی و اسکان متناسب می باشد (Zhu, 2017: 34). روستاییان به دلیل نزدیکی به شهر کوچک می توانند در صورت مکان یابی خدمات اساسی در این شهرها به راحتی از این امکانات استفاده کنند. یکی دیگر از کارکردهای شهرهای کوچک کارکرد اقتصادی است که از طریق انواع بازارها، جریان سرمایه، نحوه مصرف و خرید و جریان درآمد عینیت می یابد. شهرهای کوچک سهم زیادی از اشتغال در بخش کشاورزی و صنایع دستی و کارگاهی کوچک مقیاس و خدمات رده پائین که نرخ رشد نسبتاً پائینی در کل اشتغال شهری را دارد، بر عهده دارند (رضایی، ۱۳۸۷: ۱۹). به طور کلی از دیدگاه اقتصاد نواحی روستایی، شهرهای کوچک به عنوان مراکز بازار تجاری، نقش محوری در تقویت دوام بخش کشاورزی و گسترش آن، ایجاد پایگاهی برای تنوع فعالیت های اقتصادی ناحیه و فرایند ازدیاد درآمد ناحیه دارند، مزارع از طریق بازاریابی صادرات خود، نخستین ابزارهای کسب درآمد از اقتصاد بیرونی به درون یک ناحیه روستایی به شمار می آیند (شکویی، ۱۳۸۷: ۲۹۵). ایجاد مراکز بازاری با تکیه بر برقراری یک سلسله مراتب مناسبی از مراکز توسعه، یکی از عناصر پایدار توسعه روستایی است و شهرهای کوچک در برقراری این سلسله مراتب نقش بسزایی دارند و می توانند شکاف بین روستاها و مادرشهرها را پر کنند و مراکز بازاریابی را در سطح محلی توزیع نمایند (ایزدی خرامه، ۱۳۸۰: ۱۹۸).

نگاهی به برنامه های منطقه ای در کشور نشان می دهد که نتایج این برنامه ها در جهت تعادل بخشی به نظام شهری و ایجاد سلسله مراتب سکونتگاهی مفید واقع نشده است (زالی و همکاران، ۱۳۹۸: ۵۸۵). شهرهای کوچک یکی از موفق ترین نمونه سکونتگاهی در زمینه تحقق توسعه پایدار هستند؛ چرا که با پایداری ساختار درونی در این شهرها می توانند به عنوان مراکز خدماتی برای شهرک ها و روستاهای اطراف خود، اغلب خصایص پایداری را نیز ارائه و انتقال دهند، هر چند در این کانون سکونتگاهی، شرایط محلی به طور چشمگیر تغییر می یابد (برزگر و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۵). شهرهای کوچک با ایجاد شبکه های همکار، مزیت رقابتی خود را نسبت به شهرهای بزرگ افزایش می دهند و رشد منطقه ای را تقویت می کنند (Adam & Patrycja, 2020: 1). اینگونه شهرها با پذیرش بخشی از سرمایه ها و عوامل تولید می توانند عامل جذب جمعیت و نهایتاً کمک به برقراری تعادلی در منطقه خود شوند تا معضلات شهری را که ریشه در روستاها دارند کاهش دهند (قادرمرزی و رحمانی، ۱۳۹۸: ۲۱)، حتی نوع کالا و خدمات تولیدی در شهرهای کوچک وابسته به نوع و تقاضای مناطق روستایی اطراف این شهرها می باشد (ShaheEmran & Danie, 2018: 264). شهرهای کوچک موفق از منابع و پتانسیل های در دسترس استفاده کرده و با ایجاد اخلاقیات (Danie, 2018: 89)، توسعه منطقه ای را به دنبال خواهد داشت. نقش مراکز شهری کوچک در توسعه متعادل منطقه ای و کاهش فقر نقش مهمی است. بسیاری از تحقیقات در این زمینه، بر این اهمیت تاکید دارند. شهرهای کوچک در ایجاد اشتغال، تمرکززدایی، جذب سرمایه گذاری ها و کاهش نابرابری های منطقه ای، مؤثر می باشد (Kamanda, 2007: 68).

در داخل و خارج کشور تحقیقات بسیاری در زمینه نقش و تاثیر شهرهای کوچک در توسعه حوزه نفوذ انجام گرفته است که در ذیل به تعدادی از آنها اشاره خواهد شد: رهسپار میعاد و همکاران (۱۴۰۱)، در پژوهشی به بررسی نقش پیوندهای روستا شهری بر توسعه روستاهای بخش مرکزی شهرستان رشت، پرداخته‌اند. نتایج نشان داد که پیوند و ارتباط بین روستاهای مرکزی و شهر رشت از جهات مختلف اقتصادی، اجتماعی، کالبدی، زیست محیطی با شدت و ضعف برقرار بوده که در برخی از پارامترها عامل فاصله تا شهر دخیل نبوده و در برخی دیگر عامل فاصله تا شهر رشت بر میزان اثرگذاری‌ها شدت بخشیده است. مکانیکی و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی نشان دادند که شهر کوچک خوسف می‌تواند دارای نقش واسطه‌ای در ارائه خدمات به حوزه‌های نفوذ خود باشد. قادرمرزی و رحمانی (۱۳۹۸)، در پژوهشی به بررسی نقش شهرهای کوچک در توسعه فضایی منطقه‌ای پرداخته‌اند. نتایج نشان داد که شهر کوچک دهگلان در بخش‌های کشاورزی و صنعت به ترتیب با ۶۷/۱ و ۱۷/۱ دارای اقتصاد پایه و در بخش خدمات دارای اقتصاد غیر می‌باشد. این مسأله با توجه به نقش مرکزیت شهر دهگلان در سطح شهرستان نشان دهنده ضعف این بخش در اقتصاد پایه می‌باشد. بهسا و همکاران (۱۳۹۶)، در پژوهشی به بررسی تعادل بخشی و توسعه منطقه‌ای در ایران با تاکید بر شهرهای کوچک، پرداخته‌اند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد توسعه و تقویت شهرهای کوچک توسعه منطقه‌ای را به دنبال دارد. در واقع این شهرها در صورت برخورداری از شرایط و امکانات لازم و با مدیریت و برنامه‌ریزی مناسب می‌توانند نقش مهمی در تعادل بخشی و توسعه منطقه‌ای ایفا نمایند. برزگر (۱۳۹۵)، در پژوهشی به بررسی جایگاه شهرهای کوچک در فرایند دستیابی به توسعه پایدار، پرداخته است. نتایج حاصل از تبیین موضوع حاضر، هدایت و برنامه‌ریزی شهرهای کوچک در جهت پیشرفت به سوی توسعه پایدار و رفع ناپایداری‌ها را اجتناب ناپذیر می‌داند؛ چرا که توسعه پایدار این شهرها، زمینه را برای توسعه همه جانبه سرزمینی فراهم می‌کند. بگلری و همکاران (۱۳۹۵)، در پژوهشی به ارزیابی جایگاه شهرهای کوچک در توسعه ناحیه‌ای: مطالعه موردی شهر سرپل ذهاب، پرداخته‌اند. نتایج حاکی از آن است که با توجه بیشترین برنامه ریزان و دست اندرکاران شهری به شهرهای کوچک بسیاری از معضلات شهرهای بزرگ کاسته و در نتیجه زمینه نیل به توسعه پایدار شهری فراهم می‌گردد. آدام و پاتیرسیا (۲۰۲۰)، در پژوهشی نشان دادند که شبکه شهرهای کوچک در لهستان در توسعه اقتصادی - اجتماعی، منطقه پیرامون تاثیر به سزایی داشته است. همچنین نتایج تحقیق باربارا و همکاران (۲۰۲۰)، بر نقش شهرهای کوچک در توسعه و جذب جمعیت تاکید دارند. هنری (۲۰۰۷) در تبیین نقش شهرهای کوچک و میانی در توسعه ملی، شهرنشینی اشاعه یافته از پایین، که توسعه شهرهای کوچک و میانی را در بر دارد، وسیله‌ای میسر و عملی جهت توسعه کشورهای در حال توسعه دانسته است که هدف آن کمک به ایجاد فرصت‌های شغلی و رشد ناحیه‌ای در مجاورت زندگی آنان است. کاماندا (۲۰۰۷)، با مطالعه شهرهای کوچک در آمریکای جنوبی به این نتیجه رسیده است که توسعه و تقویت شهرهای کوچک منجر به ایجاد اشتغال، تمرکززدایی، جذب سرمایه‌گذاری‌ها و کاهش نابرابری‌های ناحیه‌ای شده است. تاکولی (۲۰۰۶)، اعتقاد دارد اگر چه در فرایند توسعه منطقه‌ای بر شهرهای کوچک و متوسط تاکید شده است اما ضروری است کارکرد این شهرها در شرایط گسترده نظام شهری و سیاست‌های توسعه منطقه‌ای مورد بررسی و ارزیابی قرار گیرد.

روش پژوهش

رویکرد حاکم بر فضای تحقیق کیفی و کمی و نوع تحقیق کاربردی است. در این مورد مطالعات جامعی در خصوص شاخص‌های تحقیق در محدوده مورد مطالعه انجام و سپس برای تجزیه و تحلیل اطلاعات، توصیفی و استنباطی از نرم‌افزار (SPSS) (آزمون‌های فریدمن، دو جمله‌ی و تحلیل مسیر) استفاده شده است. روش گردآوری اطلاعات به دو صورت کتابخانه‌ای و میدانی انجام گرفته است. جامعه آماری شامل ساکنان شهرهای (اسپکه و بنت) در حوزه نفوذ شهر نیکشهر می‌باشد که با استفاده از فرمول کوکران با توجه به جمعیت این شهرها در سال ۱۳۹۵ (۱۰۵۴۱) نفر، حجم نمونه ۳۷۰ نفر تعیین شد. این تعداد ۳۷۰ پرسشنامه بر اساس نمونه‌گیری درصد تناسب بین شهرهای مورد مطالعه توزیع شد.

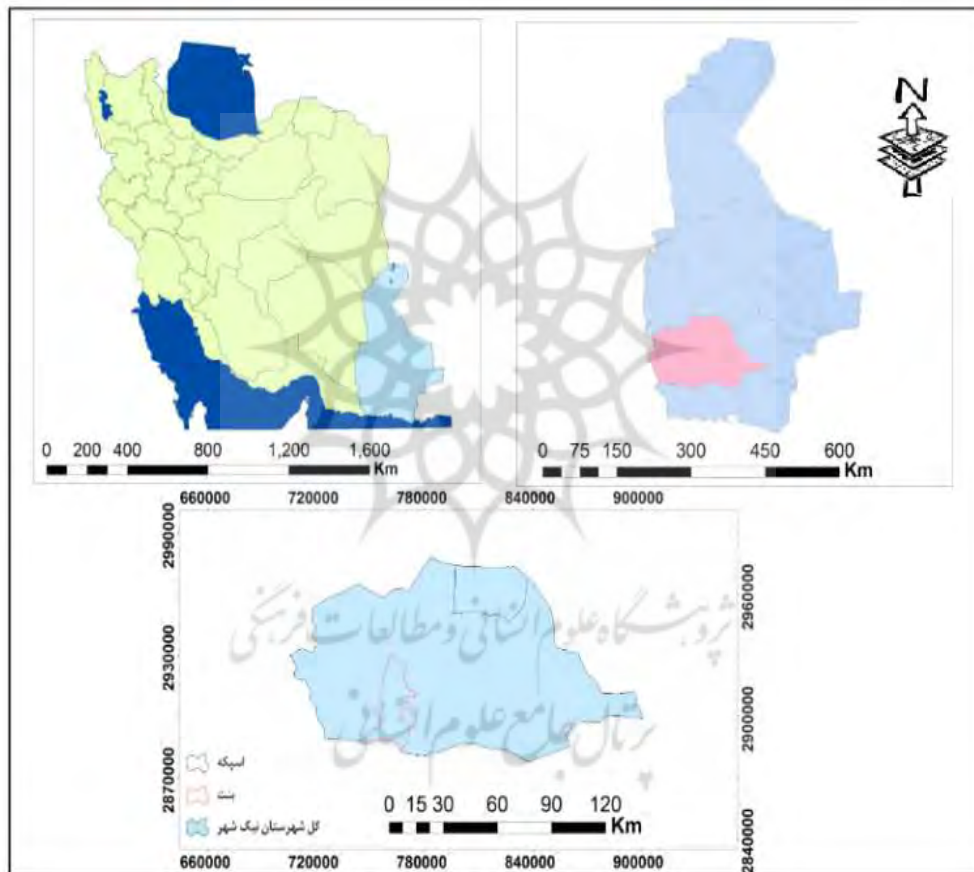
جدول ۱. گویه‌های پرسشنامه

شاخص‌های اقتصادی
عدالت اقتصادی
هزینه‌های تولید
صادرات محصولات
ظرفیت‌های تولیدی
جذب گردشگر
تقویت پایه‌های اقتصادی
ایجاد فرصت‌های جدید شغلی
استفاده کامل از مهارت‌های موجود در
فرآوری تولید کشاورزی
تهیه نهاده‌های اساسی و کالاهای مصرفی، برای کشاورزان
امنیت شغلی
امنیت درآمد
سرمایه گذاری مردم
سرمایه گذاری دولت
مکانیزه شدن فعالیت کشاورزی
تنوع محصولات کشاورزی
تغییر کاربری اراضی
تولیدات دامی
سطح زیر کشت محصولات کشاورزی
شاخص‌های اجتماعی
رضایت از عملکرد نهادها
عدالت اجتماعی
عدم تنش
رضایت از زندگی
مشارکت
امنیت
میزان تعلق
فرصت پیشرفت
شاخص‌های کالبدی و زیست محیطی
بهبود سازی مدیریت پسماندها و بازیافت زباله
گسترش استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر
عدم وجود بیماری‌های عفونی
ساماندهی و حفاظت از باغات و اراضی کشاورزی
دسترسی مراکز بهداشتی
سلامتی محیط
اصلاح و تکمیل سیستم زهکشی
کاهش پسماندها
امکانات تفریحی
دسترسی به حمل و نقل مناسب
دسترسی به فضای سبز
کیفیت راه
مراکز آموزشی
امکانات آموزشی
پوشش سطوح کوچه‌ها و خیابان‌ها
دسترسی به بانک‌ها، داروخانه‌ها، و مغازه‌ها
چشم‌انداز بصری محله‌های
مسکن

منبع: یافته پژوهش برگرفته از (مکانیکی و همکاران، ۱۳۹۸)، (بهسا و همکاران، ۱۳۹۶)، (بگلری و همکاران، ۱۳۹۵)، (Adam & Patrycja, 2020)

قلمرو جغرافیایی پژوهش

نیکشهر در عرض جغرافیایی ۲۶ درجه و ۱۳ دقیقه شمالی و در طول جغرافیایی ۶۰ درجه و ۱۲ دقیقه شرقی و در بخش جنوبی استان سیستان و بلوچستان واقع شده است. شهرستان مذکور از لحاظ موقعیت نسبی از سمت شمال و شرق با شهرستان‌های ایرانشهر و سرباز، از سمت جنوب با شهرستان‌های چابهار و کنارک و از سمت غرب با شهرستان فنوج همسایگی دارد. این شهرستان دارای سه بخش (بنت، لاشار و آهوران)، هفت دهستان و سه شهر است. شهر اسپکه مرکز بخش لاشار شهرستان نیکشهر می‌باشد. بخش لاشار یکی از بخش‌های شهرستان نیکشهر است. این بخش به دو قسمت لاشار شمالی و لاشار جنوبی تقسیم شده و یکی از بزرگترین و قدیمی‌ترین بخش‌های استان به حساب می‌آید. شهر اسپکه در ارتفاع ۷۳۵ متری از سطح دریا واقع شده است. جمعیت شهر اسپکه ۴۷۱۹ نفر می‌باشد. شهر بنت مرکز بخش بنت از توابع شهرستان نیکشهر در استان سیستان و بلوچستان است. این شهر بین ۲۶ درجه و ۱۷ درجه عرض شمالی و ۵۹ درجه و ۱۳ درجه طول شرقی گرینویچ در ارتفاع ۴۰۰ متری از سطح دریا واقع شده است. جمعیت شهر بنت در سال ۱۳۹۵ (۵۸۲۲ نفر) بوده است (سالنامه استانداری سیستان و بلوچستان، ۱۳۹۷).

شکل ۱. موقعیت منطقه مورد مطالعه

حوزه فعالیت اکثر مردم شهرهای اسپکه و بنت کشاورزی می‌باشد (سازمان امار کشور، ۱۳۹۵). روابط میان شهر نیکشهر و دو شهر حوزه نفوذ (اسپکه و بنت) مشخص می‌کند، که تمرکز امکانات و خدمات (بهداشتی، درمانی، اداری، فرهنگی، اقتصادی، تجاری و غیره) در شهر نیکشهر و نیاز به این خدمات و کمبود آن در سطح دو شهر مورد مطالعه از یک سو و تولید و عرضه محصولات محصولات کشاورزی در شهرهای اسپکه و بنت موجب ارتباط اقتصادی و کالبدی این شهرها شده است. از طرف دیگر با توجه به سنت طایفه‌گری در سطح منطقه، ارتباط اجتماعی در سطح شهرهای منطقه قوی می‌باشد (فرمانداری شهرستان نیکشهر، ۱۳۹۷).

یافته‌ها و بحث

رتبه‌بندی ابعاد (اقتصادی، اجتماعی، کالبدی، زیست محیطی) در شهرهای حوزه نفوذ با تاکید بر کارکرد شهر نیکشهر

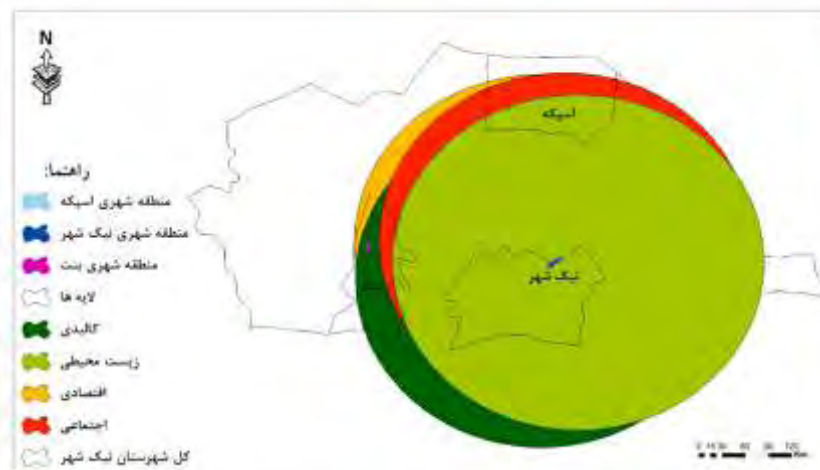
تحلیل تاثیر کارکرد شهرهای کوچک در توسعه ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی و کالبدی نشان می‌دهد که شهرهای (بنت و اسپکه) مورد مطالعه با دگرگونی زیادی در ابعاد مورد بررسی روبرو هستند. در میان ابعاد چهارگانه، در بعضی از ابعاد، کارکرد شهر نیکشهر بیشترین تاثیر را در توسعه ابعاد توسعه پایدار دارد، لذا در این قسمت برای روشن ساختن اینکه کارکرد شهر نیکشهر در کدام یک بعد دارای تاثیر بیشتری بر شهرهای حوزه نفوذ (بنت و اسپکه) هستند از آزمون فریدمن بهره گرفته شد.

جدول ۲. آزمون فریدمن تاثیر کارکرد شهر نیکشهر در توسعه ابعاد اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست محیطی

بعد	شهر	میانگین رتبه‌ای	کای دو	درجه آزادی	سطح معناداری
اقتصادی	اسپکه	۳/۶۸	۲۵۴/۳۲۶	۷	۰/۰۰۰
	بنت	۴/۷۸			
اجتماعی	اسپکه	۲/۴۸			
	بنت	۴/۵۲			
کالبدی	اسپکه	۲/۱۲			
	بنت	۳/۲۱			
زیست محیطی	اسپکه	۱/۳۲			
	بنت	۱/۴۳			

یافته‌های به دست آمده از آزمون فریدمن، بررسی نقش کارکرد شهر نیکشهر در توسعه ابعاد توسعه پایدار در شهرهای مورد مطالعه نشان می‌دهد که بین ابعاد مورد بررسی با مقدار آماره کای دو ۲۵۴/۳۲۶ با سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵، درصد رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. بدین معنی که ابعاد توسعه پایدار برای شهرهای مورد مطالعه متفاوت است. بعد اقتصادی و اجتماعی دارای بالاترین امتیاز (در شهر بنت) و بعد زیست محیطی در هر دو شهر دارای کمترین امتیاز است. بنابراین بیشترین نقش کارکرد شهر نیکشهر در ابعاد اقتصادی و اجتماعی است.

همانطور که از نتایج می‌توان استنباط نمود، شهر بنت نسبت به شهر اسپکه از میزان توسعه بیشتری برخوردار است، از عوامل موثر در رتبه نخست شهر بنت نسبت به شهر اسپکه موارد زیر می‌باشد: یکی از عواملی که می‌تواند در تعیین شهرهای حوزه نفوذ یا به عبارتی مراجعات روزانه مردم سکونتگاه‌های پیرامون به شهر نشکهر، محدودیت ایجاد نماید شرایط طبیعی و جغرافیایی است. این شرایط را می‌توان در قالب خصوصیات زمین شناسی، وضع توپوگرافی و پستی و بلندی زمین، جریان آب‌های سطحی، رودخانه‌ها، اقلیم و غیره دید که هر کدام به نوبه خود بستر یا موانع توسعه را فراهم می‌کند. در این خصوص عوارضی همچون ارتفاعات صعب‌العبور، شیب تند اراضی، وجود موانعی چون رودخانه و... مانع مراجعه به این مراکز می‌گردد. در خصوص شهرهای حوزه نفوذ نیکشهر اسپکه و بخصوص بنت، مانع جغرافیایی خاصی که بتواند محدودیتی در جریان مراجعات دخیل دانست، وجود نداشته و این شهرها با مانع طبیعی خاصی از نظر ارتباط مواجه نمی‌باشد. لذا عدم محدودیت در این زمینه در بخصوص شهر بنت، شرایط توسعه اقتصادی، اجتماعی، کالبدی، زیست محیطی بهتری را نسبت به شهر اسپکه فراهم می‌نماید. همچنین شهر بنت، با وجود وسعت بسیار و در بر گرفتن ۹۸ روستا، از تنها یک مرکز شهری (شهر بنت) برخوردار می‌باشد. خدمات عمده در مقیاس فراشهری از جمله امکانات بیمارستانی، فرهنگی، آموزشی در سطح کلان در این بخش بسیار کوچک جهت خدمات‌رسانی وجود ندارد، لذا مراجعات در باب اجتماعی و اقتصادی به شهر مرکزی منطقه یا همان نیکشهر بیشتر می‌شود. در شهر اسپکه، کمبودهای شدیدی در خدمات مربوط به تجهیزات و ابزار آلات کشاورزی و دامپروری، خدمات ارتباطی و... مردم ساکن در شهر را به منظور تامین خدمات مورد نیاز خود، مراجعات زیادی به شهر نیکشهر دارند. در واقع نبود خدمات زیستی کافی و مطلوب در شهر اسپکه و عدم وجود نقطه شهری دیگری در بخش اسپکه از یکسو و استقرار عناصر خدماتی جدید به واسطه توسعه آتی شهر از سوی دیگر سبب می‌گردد گستره حوزه نفوذ خدماتی شهر نیکشهر به شهر اسپکه وسعت زیادی را در برگیرد. از این رو به نظر می‌رسد سفرهای روزانه و ارتباطی شهر اسپکه با شهر نیکشهر به خصوص در حوزه اقتصادی، افزایش یابد.

شکل ۲. تاثیر شهر نیکشهر بر شهرهای اسپکه و بنت در ابعاد پایداری

در ادامه نیز با توجه به نتیجه آزمون فریدمن جهت بررسی تاثیر کارکرد شهر نیکشهر در قالب ابعاد چهارگانه در دو شهر بنت و اسپکه و نشان دادن تفاوت بین آنها از آزمون دو جمله‌ای استفاده به عمل آمده است (جدول شماره ۳). برای استفاده از این آزمون مقادیر داده‌ها را باید به دو گروه طبقه‌بندی کرد. فرض صفر در این آزمون بیان می‌کند که نسبت پاسخ‌ها دو شهر برابر است به عبارت دیگر مقادیر دو شهر هیچ تفاوتی با هم ندارد.

جدول ۳. بررسی آزمون نسبت (دو جمله‌ای) برای دو شهر اسپکه و بنت

گروه	تعریف گروه‌ها	تعداد داده‌های هر گروه	نسبت مشاهده شده	نسبت آزمون	سطح معناداری	مقدار احتمال
گروه اول	اسپکه	۱۶۶	۴۴/۸۶	۰/۵	۰/۰۵	۰/۰۰۰
گروه دوم	بنت	۲۰۴	۵۵/۱۳			

از آنجایی که مقدار احتمال آزمون کمتر از سطح معناداری ۰/۰۵، با ۰/۹۵ درصد اطمینان فرض صفر رد می‌شود. بنابراین نسبت وضعیت ابعاد اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست محیطی در دو شهر بنت و اسپکه یکسان نیست. با توجه به بالا بودن وضعیت شهرها به لحاظ ابعاد توسعه پایدار، می‌توان اینگونه تحلیل نمود که وضعیت توسعه شهرهای مورد مطالعه از جمله شهر بنت با تاکید بر کارکرد شهر نیکشهر زیاد است. در ادامه نیز به بررسی و ارتباط هر یک از ابعاد توسعه نسبت به یکدیگر بر اساس آزمون تحلیل مسیر پرداخته شده است.

جدول ۴. محاسبه تاثیر بعد اجتماعی در ابعاد (اقتصادی، کالبدی، زیست محیطی)

T	ضرایب غیر استاندارد		مدل
	Std. Error	B	
۸/۶۳۲	۰/۲۵۶	۳/۰۷۱	Constant
۱/۳۱۶	۰/۱۵۰	۰/۱۰۸	اقتصادی
۲/۶۰۹	۰/۲۹۷	۰/۰۶۲	کالبدی
۵/۵۴۳	۰/۵۶۶	۰/۰۷۶	زیست محیطی

بر اساس جدول (۴)، نتایج پژوهش تحلیل مسیر گویای تاثیر بعد اجتماعی بر بعد اقتصادی با ضریب استاندارد به دست آمده ۰/۱۵۰، همچنین تاثیر بعد اجتماعی بر بعد کالبدی با ضریب استاندارد ۰/۲۹۷، تاثیر بعد اجتماعی بر بعد زیست محیطی با ضریب استاندارد ۰/۵۶۶، می‌باشد. همچنین قابل ذکر است، بیشترین میزان تاثیر بعد اجتماعی در بعد زیست محیطی می‌باشد.

جدول ۵. محاسبه تاثیر بعد زیست محیطی بر ابعاد کالبدی و اقتصادی

مدل	ضرایب غیراستاندارد		T
	B	Std. Error	
Constant	۲/۶۵۲	۰/۵۵۸	۴/۷۵۳
کالبدی	-۰/۱۳۴	۰/۱۱۹	-۰/۱۳۴
اقتصادی	-۰/۱۴۵	۰/۲۰۶	-۰/۳۱۱

بر اساس جدول (۵)، بعد اقتصادی با ضریب استاندارد ۰/۱۹۸، بیشترین میزان تاثیر را در بعد اقتصادی به خود اختصاص داده است.

جدول ۶. محاسبه تاثیر بعد اقتصادی بر بعد کالبدی

مدل	ضرایب غیراستاندارد		T
	B	Std. Error	
Constant	۲/۳۲۴	۰/۲۶۷	۹/۴۳۲
کالبدی	-۰/۱۶۷	۰/۰۹۷	۱/۷۶۵

بر اساس جدول (۶)، بعد اقتصادی بر بعد کالبدی با ضریب استاندارد ۰/۳۴۲، تاثیر زیادی را به خود اختصاص داده است.

سنجش اثرگذاری عوامل و نیروهای موثر بر تقویت شهر کوچک نیکشهر در راستای تقویت توسعه ناحیه‌ای

در این قسمت از پژوهش برای نرمال سازی داده‌ها از آزمون کلموگوروف اسمیرنوف استفاده شد یافته‌های حاصل از تحلیل جدول (۷) نشان می‌دهد که مقادیر به دست آمده (بالاتر از میزان ۰/۰۵) نشان دهنده نرمال بودن داده‌هاست.

جدول ۷. نتایج آزمون کلموگوروف-اسمیرنوف (ks) شهر نیکشهر و تقویت توسعه ناحیه‌ای

شاخص‌ها	تقویت شبکه ارتباطی و امکان مناسب به منطقه	تقویت تاسیسات و تجهیزات	تقویت خدمات زیر ساختی	توان عملکردی بالا در ارائه خدمات به منطقه
پارامترهای نرمال	۳/۵۴	۳/۶۳	۳/۴۵	۳/۱۳
انحراف استاندارد	-۰/۶۷۵	-۰/۵۴۳	-۰/۷۳۱	-۰/۶۳۳
مطلق	۰/۱۰۴	۰/۰۶۷	۰/۱۲۳	۰/۰۹۹
بیشترین تفاوت‌ها	۰/۱۰۴	۰/۰۶۳	۰/۱۰۹	۰/۰۸۲
	-۰/۰۶۵	-۰/۰۷۵	-۰/۱۲۰	-۰/۰۹۹
آزمون اسمیرنوف	۰/۸۵۴	۰/۶۷۸	۰/۵۴۳	۰/۸۷۶
سطح معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰

جهت سنجش تاثیر عوامل موثر (تقویت شبکه ارتباطی و امکان مناسب به شهرها و روستاهای منطقه، تقویت تاسیسات و تجهیزات، تقویت خدمات زیر ساختی، توان عملکردی بالا در ارائه خدمات به منطقه) در تقویت شهر نیکشهر در راستای تقویت توسعه ناحیه‌ای از آزمون تی استفاده شده است. نتیجه این آزمون شامل دو خروجی است. خروجی اول (جدول ۸) شاخص‌های توصیفی هر کدام از مولفه‌ها را ارایه می‌کند. نتایج آزمون آمار توصیفی نشان می‌دهد که مقدار میانگین مولفه‌های تقویت شبکه ارتباطی و امکان مناسب به شهرها و روستاهای منطقه ۳/۵۴، تقویت تاسیسات و تجهیزات ۳/۶۷، تقویت خدمات زیر ساختی ۳/۶۶، توان عملکردی بالا در ارائه خدمات به منطقه ۳/۵۴، از میان نظری (۳) بزرگتر است.

جدول ۸. آماره‌های توصیفی تاثیر مولفه‌های مورد مطالعه شهر نیکشهر در راستای تقویت توسعه ناحیه‌ای

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف
تقویت شبکه ارتباطی و امکان مناسب به منطقه	۳۷۰	۳/۵۴۳	۰/۸۹۵۴
تقویت تاسیسات و تجهیزات	۳۷۰	۳/۶۷۸	۰/۸۴۳۲
تقویت خدمات زیر ساختی	۳۷۰	۳/۶۶۵	۰/۸۹۵۴
توان عملکردی بالا در ارائه خدمات به منطقه	۳۷۰	۳/۵۴۳	۰/۹۳۱۱

خروجی دوم حاصل از آزمون تی، مربوط به آمار استنباطی است که نتایج آزمون را ارائه می‌کند. بر اساس نتایج جدول شماره (۸) ملاحظه می‌شود که مولفه‌های چهارگانه مورد مطالعه با درجه آزادی ۳۶۹ و سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵، درصد با فاصله اطمینان ۹۵ درصد بر تقویت شهر نیکشهر در راستای تقویت توسعه ناحیه‌ای اثرگذار است. با توجه به اینکه حدود بالا و پایین مولفه‌های تقویت شبکه ارتباطی و امکان مناسب به شهرها و روستاهای منطقه، تقویت تاسیسات و تجهیزات، تقویت خدمات زیر ساختی، توان عملکردی بالا در ارائه خدمات به منطقه مثبت هستند، میانگین این مولفه‌ها بیشتر از عدد ۳ است. لذا می‌توان گفت که میانگین نظرات ساکنین در زمینه تقویت شهر نیکشهر در راستای تقویت توسعه ناحیه‌ای در چهار مولفه بالاتر از حد متوسط و رو به مثبت قرار دارد.

جدول ۹. تاثیر مولفه‌های مورد مطالعه شهر نیکشهر در راستای تقویت توسعه ناحیه‌ای

حد متوسط (۳): میانگین فرضی					
فاصله اطمینان تفاوت ۰/۹۵	معداری (۲ دامنه)	T	میانگین	تاثیر مولفه‌های مورد مطالعه در تقویت شهر نیکشهر	فاصله
					بالا
۳/۴۵	۳/۹۸	۰/۰۰۰	۳۵/۴۳۲	۳/۷۳	تقویت شبکه ارتباطی و امکان مناسب به منطقه
۳/۴۳	۳/۸۹	۰/۰۰۰	۳۴/۴۵۶	۳/۷۷	تقویت تاسیسات و تجهیزات
۳/۳۲	۳/۶۷	۰/۰۰۰	۳۵/۱۲۳	۳/۵۴	تقویت خدمات زیر ساختی
۳/۴۸	۳/۷۸	۰/۰۰۰	۳۶/۵۴۳	۳/۶۳	توان عملکردی بالا در ارائه خدمات به منطقه

با توجه به مطالب فوق می‌توان گفت که تقویت شهر نیکشهر با مولفه‌های تقویت شبکه ارتباطی و امکان مناسب به شهرها و روستاهای منطقه، تقویت تاسیسات و تجهیزات، تقویت خدمات زیر ساختی از حد متوسط رو به بالا اثر پذیرفته است. به طوری که عدم توجه به عامل‌های مذکور اثرات منفی بر تقویت شهر نیکشهر و تقویت توسعه ناحیه‌ای داشته و موجبات عدم تقویت شهر نیکشهر را فراهم ساخته است.

نتیجه‌گیری

امروزه بروز مسایل و مشکلات بی شماری نظیر تمرکز جمعیت، فعالیت و خدمات در شهرهای بزرگ سبب عدم تعادل‌های منطقه‌ای و نوعی گسیختگی فضایی شده است. استان سیستان و بلوچستان نیز از این قاعده مستثنی نیست و نابرابری و عدم تعادل در توزیع بهینه خدمات و امکانات سبب پخشایش نامتوازن جمعیت در پهنه استان و بر هم خوردن نظام سکونتگاهی شده است. استان سیستان و بلوچستان از جمله استان‌هایی است که با مشکل نخست شهری رو به رو است، از آن جا که تمامی امکانات و سطوح عالی خدماتی، اجتماعی، اقتصادی در شهر زاهدان قرار دارد، بنابراین روز به روز به جمعیت این شهر اضافه شده و از جمعیت شهرهای کوچک و میانی کاسته می‌شود، بنابراین باید با اعمال سیاست‌هایی و با کمک شهرهای میانی و کوچک و توجه به نقش این شهرها از پدیده نخست شهری جلوگیری کرد.

در این راستا تقویت شهر کوچک نیکشهر در راستای تقویت توسعه ناحیه‌ای (شهرهای بنت و اسپکه)، می‌تواند نقش مثبتی در توسعه شهرها کوچک و روستاهای منطقه داشته باشد. لذا در این پژوهش به دنبال آن هستیم که جایگاه شهر نیکشهر را به عنوان یک شهر کوچک در توسعه شاخص‌های پایداری شهرهای حوزه نفوذ (بنت و اسپکه) بررسی نموده و مسائل و مشکلات را تجزیه و تحلیل تا به توسعه متعادل ناحیه‌ای دست پیدا کنیم. تحلیل تاثیر کارکرد شهرهای کوچک در توسعه ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی و کالبدی نشان می‌دهد که شهرهای (بنت و اسپکه) مورد مطالعه با دگرگونی زیادی در ابعاد سه‌گانه (اقتصادی، اجتماعی، کالبدی) روبرو هستند. در میان ابعاد چهارگانه، در بعضی از ابعاد، کارکرد شهر نیکشهر بیشترین تاثیر را در توسعه ابعاد توسعه پایدار دارد، لذا در این قسمت برای روشن ساختن اینکه کارکرد شهر نیکشهر در کدام یک بعد دارای تاثیر بیشتری بر شهر-های حوزه نفوذ (بنت و اسپکه) هستند از آزمون فریدمن بهره گرفته شد. یافته‌های به دست آمده از آزمون فریدمن، بررسی نقش کارکرد شهر نیکشهر در توسعه ابعاد توسعه پایدار در شهرهای مورد مطالعه نشان می‌دهد که بین ابعاد مورد بررسی با مقدار آماره کای دو ۲۵۴/۳۲۶ با سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵، درصد، رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. بدین معنی که ابعاد توسعه پایدار

برای شهرهای مورد مطالعه متفاوت است. بعد اقتصادی و اجتماعی دارای بالاترین امتیاز (در شهر بنت) و بعد زیست‌محیطی در هر دو شهر دارای کمترین امتیاز است. بنابراین بیشترین نقش کارکرد شهر نیکشهر در ابعاد اقتصادی و اجتماعی است. در ادامه نیز با توجه به نتیجه آزمون فریدمن جهت بررسی تاثیر کارکرد شهر نیکشهر در قالب ابعاد چهارگانه در دو شهر بنت و اسپکه و نشان دادن تفاوت بین آنها از آزمون دو جمله‌ای استفاده به عمل آمده است. نتایج نشان داد، مقدار احتمال آزمون کمتر از سطح معناداری ۰/۰۵، با ۰/۹۵ درصد اطمینان فرض صفر رد می‌شود. بنابراین نسبت وضعیت ابعاد اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست محیطی در دو شهر بنت و اسپکه یکسان نیست. با توجه به بالا بودن وضعیت شهرها به لحاظ ابعاد توسعه پایدار، می‌توان اینگونه تحلیل نمود که وضعیت توسعه شهرهای مورد مطالعه از جمله شهر بنت با تاکید بر کارکرد شهر نیکشهر زیاد است. ادامه نیز به بررسی و ارتباط هر یک از ابعاد توسعه نسبت به یکدیگر پرداخته شده است. نتایج نیز در این قسمت نشان داد، بعد اقتصادی بیشترین تاثیر را در بعد زیست محیطی دارد ولی تاثیر معنی داری ندارد. در مرحله آخر بعد اقتصادی به عنوان متغیر مستقل و بعد کالبدی به عنوان متغیر وابسته در نظر گرفته شد، تاثیر بعد اقتصادی در بعد کالبدی با ضرایب استاندارد ۰/۳۴۲، مشخص گردید. در نهایت جهت بررسی اثرگذاری عوامل و نیروهای موثر بر تقویت شهر کوچک نیکشهر در راستای تقویت توسعه ناحیه‌ای از آزمون تی تک نمونه‌ای استفاده گردید. نتایج نیز در این قسمت از پژوهش نشان داد، مولفه‌های چهارگانه مورد مطالعه با درجه آزادی ۳۶۹ و سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵، درصد با فاصله اطمینان ۹۵ درصد بر تقویت شهر نیکشهر در راستای تقویت توسعه ناحیه‌ای اثرگذار است. با توجه به اینکه حدود بالا و پایین مولفه‌های تقویت شبکه ارتباطی و امکان مناسب به شهرها و روستاهای منطقه، تقویت تاسیسات و تجهیزات، تقویت خدمات زیر ساختی، توان عملکردی بالا در ارائه خدمات به منطقه مثبت هستند، میانگین این مولفه‌ها بیشتر از عدد ۳ است. لذا می‌توان گفت که میانگین نظرات ساکنین در زمینه تقویت شهر نیکشهر در راستای تقویت توسعه ناحیه‌ای در چهار مولفه بالاتر از حد متوسط و رو به مثبت قرار دارد.

نتایج پژوهش حاضر با نتایج پژوهش مکانیکی و همکاران (۱۳۹۸)، هم راستا است. آنها نشان دادند که شهر کوچک خوسف می‌تواند دارای نقش واسطه‌ای در ارائه خدمات به حوزه های نفوذ خود باشد. همچنین با پژوهش بهسا و همکاران (۱۳۹۶)، که نشان دادند توسعه و تقویت شهرهای کوچک توسعه منطقه‌ای را به دنبال دارد و در واقع این شهرها در صورت برخورداری از شرایط و امکانات لازم و با مدیریت و برنامه‌ریزی مناسب می‌توانند نقش مهمی در تعادل بخشی و توسعه منطقه‌ای ایفا نمایند. هم راستا است. نتایج پژوهش آدام و پاتیرسیا (۲۰۲۰)، نیز با نتایج تحقیق حاضر همسو می‌باشد. نتایج تحقیق نتایج آنها نشان داد که شبکه شهرهای کوچک در لهستان در توسعه اقتصادی - اجتماعی، منطقه پیرامون تاثیر به سزایی داشته است. این پژوهش با پژوهش قادرمزی و رحمانی (۱۳۹۸)، همسو نمی‌باشد. آنها در پژوهش خود بر ضعف ساختار اقتصادی شهر کوچک دهگلان تاکید داشته و آن را نشانه ضعف این شهر نسبت به حوزه نفوذ می‌دانند.

به عنوان نتیجه پایانی این مبحث می‌توان عنوان کرد که در صورت وجود برنامه‌ریزی‌های مناسب توسعه‌ای و شناسایی پتانسیل‌های بالقوه شهر نیکشهر به طور مستقیم، امکان نگهداشت جمعیت در شهرهای حوزه وجود خواهد داشت و افزایش جمعیت در شهرهای حوزه نفوذ شهر مذکور، توانمندی خاصی را برای شهرهای ایجاد می‌نماید تا بتواند به قطبی قدرتمند در خدمات رسانی منطقه خود مبدل گردد و نقش موثر را در جذب جمعیت و توسعه اقتصادی و اجتماعی، کالبدی و زیست محیطی داشته باشد. در این خصوص پیشنهادهایی در ذیل مطرح گردیده است:

تقویت شاخص‌های موثر بر توسعه پایدار اساسی‌ترین راهبرد جهت توسعه پایدار شهرستان نیکشهر و شهرهای حوزه نفوذ است. در این راستا جهت کاهش مشکلات و رسیدن به توسعه پایدار شهرهای حوزه نفوذ نیکشهر راهبردهای مناسبی به شرح زیر عنوان می‌شود.

سیاست‌های کالبدی

- در راستای تقویت پایداری کالبدی-زیرساختی شهر نیکشهر توجه به مواردی مانند افزایش فضاهای خدماتی بر اساس نیازهای شهروندان، افزایش امکانات بهداشتی- درمانی جهت رفاه حال شهروندان اختصاص سرانه‌های خدماتی بیشتر به شهرهای حوزه نفوذ، ایجاد زیرساخت‌های تفریحی و ورزشی بیشتر جهت گذراندن اوقات فراغت اهالی شهر حائز اهمیت می‌باشد.

سیاست‌های اقتصادی

- با تقویت و توسعه شهر نیکشهر، زمینه‌هایی جهت ایجاد فرصت‌های شغلی و امکان تامین درآمد سرانه بالاتر در شهرهای حوزه نفوذ فراهم می‌آید، از قبیل: آموزش‌های حرفه‌ای به جوانان، اعطای تسهیلات دولتی جهت کارآفرینی و ایجاد کارگاه‌های کوچک، تنظیم ثبات قیمت برای محصولات کشاورزی، حمایت از سرمایه‌گذاران و تامین امنیت آنها.
- اشتغال زایی از طریق ایجاد کارگاه‌های کوچک

سیاست‌های اجتماعی

- افزایش امنیت و مشارکت شهروندان در راستای جذب و حفظ جمعیت در شهرهای مورد مطالعه
- ایجاد فرصت‌های پیشرفت در حوزه‌های اشتغال برای جوانان در راستای افزایش عدالت اجتماعی
- استفاده از قدرت نفوذ ریش سفیدان در باب کاهش تنش در سطح منطقه

سیاست‌های زیست محیطی

- برنامه‌ریزی و طراحی سایت‌های انرژی تجدیدپذیر با توجه به پتانسیل‌های بادی و خورشیدی منطقه
- ایجاد مراکز تفکیک و بازیافت پسماند در شهرهای مورد بررسی

تقدیر و تشکر

این پژوهش مستخرج از رساله دکتری رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری بوده که در دانشگاه آزاد اسلامی واحد زاهدان از آن دفاع شده است.

منابع

- ابراهیم‌زاده، عیسی؛ طیبی، نجمه و شفیع، یوسف. (۱۳۹۱). تحلیلی کارکردی از نقش اقتصادی شهرهای کوچک در توسعه روستایی مطالعه موردی، زاهدشهر در بخش شیپکوه فسا. *جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی*، ۲۳(۲)، ۱۷۲-۱۵۱.
- استاندارداری سیستان و بلوچستان، (۱۳۹۷). *سالنامه استانداری سیستان و بلوچستان*.
- افراخته، حسن؛ برزگر، صادق و سلیمانی مقدم، هادی. (۱۳۸۹). نقش شهرهای کوچک در توسعه ناحیه ای (مطالعه موردی شهر زیرآب). نشریه فصل نامه جغرافیایی چشم انداز زاگرس، ۲(۳)، ۲۳-۵.
- ایزدی خرامه، حسن. (۱۳۸۰). *تبدیل روستا به شهر و نقش آن در توسعه روستایی (مورد مطالعه: استان فارس)*. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تربیت مدرس.
- برزگر، صادق. (۱۳۹۵). جایگاه شهرهای کوچک در فرایند دستیابی به توسعه پایدار. *همایش ملی رویکردهای نوین در برنامه‌ریزی و توسعه پایدار منطقه‌ای*. مرودشت.
- برزگر، صادق؛ بخشی، امیر و حیدری، محمدتقی. (۱۳۹۸). تبیین پایداری اجتماعی-اقتصادی در شهرهای کوچک با رویکرد توسعه پایدار (نمونه: شهرهای کوچک شمال ایران). *نشریه مجلس و راهبرد*، ۲۶(۹۷)، ۳۸-۵.
- بگلری، زهرا؛ جلیلیان، مراد و عزیزی، زهرا. (۱۳۹۵). ارزیابی جایگاه شهرهای کوچک در توسعه ناحیه‌ای: مطالعه موردی شهر سرپل ذهاب. *پنجمین کنفرانس ملی توسعه پایدار در علوم جغرافیا و برنامه ریزی، معماری و شهرسازی*. تهران.
- بهسا، عبدالله؛ زهرا، سادات و زرآبادی، سعیده. (۱۳۹۷). ارزیابی عملکرد شهرهای کوچک در توسعه منطقه ای (نمونه موردی: شهر خورموج، استان بوشهر). *جغرافیا و مطالعات محیطی*، ۷(۲۵)، ۱۱۳-۱۰۱.
- حاتمی‌نژاد، حسین؛ پورحسین، حمید؛ محمدپور، صابر و منوچهری میان‌دوب، ایوب. (۱۳۹۰). تحلیل عملکرد فضایی شهر میانی مرند در سطح شهرستان مرند. *پژوهش‌های جغرافیایی انسانی*، ۴۳(۴)، ۴۴-۲۳.
- رضایی، مریم. (۱۳۸۷). *نقش شهرهای کوچک در توسعه منطقه‌ای (نمونه موردی استان ایلام)*. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه اصفهان.

- روستایی، شهریور و باقری، محمد. (۱۳۸۹). بررسی عملکرد شهرهای کوچک در توسعه منطقه ای (مطالعه موردی بخش مرکزی شهرستان رزن). فصل نامه جغرافیایی چشم انداز زاگرس، ۲(۴)، ۲۱-۵.
- رهسپار میعاد، سید محمود؛ پورفیکویی، سید علی؛ آمار، تیمور و معتمدی مهر، اکبر. (۱۴۰۱). نقش پیوندهای روستا شهری بر توسعه روستاهای بخش مرکزی شهرستان رشت (مطالعه موردی روستاهای پیرامونی شهر رشت). مطالعات برنامه ریزی سکونتگاه های انسانی، ۱۱۷(۳)، ۴۹۱-۴۹۹-۴۹۱.
- زالی، نادر؛ کریمی آذری، امیررضا و آزاده، سیدرضا. (۱۳۹۶). تحلیل منطقه ای از انتظام فضایی شهرها در منطقه زاگرس با رویکرد مناطق عینی و ذهنی. مطالعات برنامه ریزی سکونتگاه های انسانی، ۱۱۲(۳)، ۵۸۵-۵۹۸.
- سازمان آمار کشور. (۱۳۹۵). سرشماری نفوس و مسکن شهرستان نیکشهر. معاونت آمار و اطلاعات.
- سرور، هوشنگ و لاله پور، منیژه. (۱۳۸۵). نگرشی بر نقش کانونی شهرهای کوچک و میانی در توسعه منطقه ای. مجله شهرداری ها، ۶(۷۴)، ۱-۱۰.
- شکویی، حسین. (۱۳۸۷). دیدگاه های نوین در جغرافیای شهری. چاپ دوازدهم، تهران: انتشارات سمت.
- علی اکبری، اسماعیل؛ طالشی، مصطفی و فرجی دارباخانی، محمد. (۱۳۹۴). استقرار متوازن و توسعه نامتوازن: تحلیلی بر نظام شهری غرب کلان منطقه زاگرس با تاکید بر ناپایداری و ناکارآمدی شهرهای کوچک. نشریه جغرافیا و پایداری محیط (پژوهشنامه جغرافیایی)، ۵(۱۶)، ۵۵-۷۲.
- فرمانداری نیکشهر. (۱۳۹۷). سالنامه آماری شهرستان نیکشهر.
- فنی، زهره. (۱۳۸۳). شهرهای کوچک و توسعه منطقه ای (مطالعه موردی: منطقه تهران). صفة، ۱۴(۱-۲)، ۹۴-۸۱.
- قادرمرزی، محسن و رحمانی، محمد. (۱۳۹۸). بررسی نقش شهرهای کوچک در توسعه فضایی منطقه ای (نمونه موردی شهر دهگلان). آمایش محیط، ۱۲(۴۴)، ۴۲-۲۱.
- میکانیکی، جواد؛ پیراهش، نیره سادات و وفائی فرد، مهدی. (۱۳۹۸). شهرهای کوچک و توسعه پایدار سکونتگاه های پیرامونی مورد: شهر خوسف. توسعه فضاهای پیراشهری، ۱(۱)، ۲۸-۱۹.
- Adam, S, Patrycja, S-I. (2020). Socio-economic development of small towns in the Polish Cittaslow Network, A case study. *Cities*, 103, 203-224.
- Barbara, C, Paolo, V, & Michele, Z. (2020). Performance-based spatial monitoring. An interpretative model for long-term shrinking medium-small Italian towns. *Sustainable Cities and Society*, 53, 1-16.
- Blowers, A. (2013). *Planning for a sustainable environment*. Routledge.
- Danie, F.T. (2018). The 'Small Town Paradox' and towns of the Eastern Cape Karoo, South Africa. *Journal of Arid Environments*, 154, 89-98.
- Hinrey, N. (2007). small Towns and urban planning in developing country. *urban studies*, 33.
- Kamanda, U. (2007). *Concept of Urban Centers and Small Town in latin America: Brazilia*.
- ShaheEmran, M., & Forhad, Sh. (2018). Beyond dualism: Agricultural productivity, small towns, and structural change in Bangladesh. *World Development*, 107, 264-276.
- Tacoli, C. (2006). Rural-Urban Linkages Research and Initiative: Lessons and Key Issues from International Experiences, in *Fostering New development Pathways: Harnessing Rural-Urban linkages to reduce Poverty and improve Environment in the Highlands of Ethiopia, Proceeding of a Planning Workshop on Thematic Research Area of the Global Mountain Program (GMP) held in Addis Ababa, Ethiopia*, August 29-30, 45-55.
- Zhu, Q. (2017). Resettlement and adaptation in China's small town urbanization: Evidence from the villagers' perspective. *Habitat International*, 67, 33-43.

How to cite this article:

Raeisi, M.K., Hafez Rezazadeh, M., & Karimyan Bostani, M. (2022). an analysis of the functional role of small cities in having the dimensions of sustainability Cities in the area of influence (Case study: Espake and Bent in Nikshahr city). *Journal of Studies of Human Settlements Planning*, 17(3), 843-855.

ارجا به این مقاله:

رئیسی، محمدکریم؛ حافظ رضازاده، معصومه و کریمیان بستانی، مریم. (۱۴۰۱). تحلیلی بر نقش کارکردی شهرهای کوچک در برخورداری از ابعاد پایداری شهرهای حوزه نفوذ (مطالعه موردی: اسپکه و بنت در شهرستان نیکشهر). فصلنامه مطالعات برنامه ریزی سکونتگاه های انسانی، ۱۷(۳)، ۸۵۵-۸۴۳.

فصلنامه علمی

مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی

پروژه‌های علمی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی